

co pa je imel mestno zastopstvo (municipij). Po nastanku Avstro-Ogrske monarhije leta 1867 je mejna grofija Istra postala del Cislajtanije. Deželni zbor je bil sestavljen iz štirih kurij. Glasovalna pravica je bila odvisna od plačila davka, kar je privedlo do neenakosti in prednosti italijanske manjšine. Leta 1908 je bila vpeljana še peta splošna kurija, za katero je veljala splošna, enaka, tajna, neposredna volilna pravica za moške nad 24. letom. Istrski zbor je odražal družbeno-ekonomska razmerja z večinsko italijansko veleposestjo in meščanskim trgovskim slojem. Reforma leta 1907 je povečala število hrvaških in slovenskih zastopnikov. Pokrajinska avtonomija je bila ukinjena s patentom leta 1916, zadnja realizirana seja Istrskega zbora, ki je zasedal v Poreču, nato v Pulju in Kopru, pa je bila dejansko oktobra 1910. Od leta 1861 dotlej je prišlo do enajstih volitev v Istrski zbor, ki je bil razpuščen januarja 1914; sledile so nove volitve, a brez sklica zbora. Malo je znana dejavnost Istrskega zbora na področju gospodarstva, poljedelstva, živinoreje, cestnih in železniških povezav, druge infrastrukture, regulacije rek, preskrbe z vodo, skrbi za šolstvo, zdravstvo in za modernizacijo Istre nasploh.

Igor Stanič je pripravil kratek prispevek o pazinskem zboru 1943, po kapitulaciji Italije. Dne 13. septembra je v Pazinu zasedal Okrožni narodnoosvobodilni odbor za Istro. Poleg članov Okrožnega narodnoosvobodilnega odbora in članov prvega partijskega vodstva so prisostvovali člani Mestnega narodnoosvobodilnega odbora za Pazin, dva predstavnika italijanske mladine, predsednik okrajnega narodnoosvobodilnega odbora Pazin, dva raška rudarja, aktivisti narodnoosvobodilnega gibanja, duhovniki in skojevci. Dogovorjen je bil postopek za ravnanje z razoroženi italijanskimi vojaki, fašiste naj bi kaznovali po redni poti pred vojaškim sodiščem, česar pa niso vselej spoštovali. Razglas istrskemu ljudstvu je naznanil priključitev Istre k matični deželi in združitev s hrvaškimi brati. Izvršni odbor ZAVNOH-a je čez teden dni sprejel odlok o priključitvi Istre, Reke, Zadra in drugih okupiranih krajev Hrvaške k Hrvaški in prek nje k Jugoslaviji po načelu samoodločbe ljudstva. 25. in 26. septembra je bil v Pazinu izbran Pokrajinski izvršni narodnoosvobodilni odbor, ki je izbral osem predstavnikov za ZAVNOH. Istrski (pazinski) zbor je sklenil, da se ukinejo škodljivi fašistični zakoni in prisilno poitalijančena hrvaška imena v korist starih hrvaških, hrvaški jezik naj se vrne v šole in cerkve. Drugo zasedanje AVNOJ-a 29. in 30. novembra v Jajcu je potrdilo priključitev Istre in drugih hrvaških in slovenskih krajev k Jugoslaviji. Te odločitve so dobile mednarodno veljavo po mirovni konferenci v Parizu leta 1947, do rešitve vprašanja meje z Italijo pa je prišlo z Osimskimi sporazumi leta 1975.

Poglavje Elene Uljančič-Vekić obravnava sakralne in svetne sedeže Istrskega zbora, ki so bili v Poreču, Pulju in Kopru. V Poreču se v taki zvezi pojavlja desakralizirana cerkev sv. Frančiška, v Kopru dvorana

gledališča Adelaide Ristori in cerkev sv. Klare, v Pulji pa mestna hiša. Podrobno je opisan historiat poreških frančiškanov in njihovega samostanskega kompleksa ter cerkve sv. Frančiška z dvorano, v kateri je zasedal Istrski zbor, ter njuni inventarji. Po Napoleonovem dekretu o ukinitvi nedobičkonosnih cerkvenih redov in bratovščin so frančiškani zapustili Poreč. Cerkev so prodali družini Polesini, ki je v prvem nadstropju preuredila dvorano za svečane priložnosti, kjer je bil sedež Istrskega zbora do leta 1897, ko se je sedež preselil v Pulj. Za administrativne potrebe istrskega zbora so v drugi polovici 19. stoletja zgradili stavbo Pokrajinskega odbora, ki je spreminjala namembnost in bila v velikem delu porušena v drugi svetovni vojni. Obnovljena istrska zbornica v nekdanji frančiškanski cerkvi pa danes gosti številne kulturne in politične dogodke. Objekti so predstavljeni na fotografijah.

Prispevek Josipa Banića o znamenitih zastopnikih v Istrskem zboru je biografsko-leksikalen. Biografskim podatkom in vlogi v javnem življenju sledi za vsakega od njih (Andrea Amoroso, Antonio Barsan, Matteo Campitelli, Carlo De Franceschi, Juraj Dobrila, Franjo Feretić, Fran Flego, Luka Kirac, Matko Laginja, Antonio Madonizza, Anton Mahnič, Matko Mandić, Gian Paolo Polesini, Franjo Ravnjak, Antonio Scampicchio, Vjekoslav Spinčić, Dinko Trinajstić in Francesco Vidulich) oznaka njihovih zaslug v strokovnem in političnem življenju, pomembnem za Istro in njena mesta.

Darja Mihelić

Rolanda Fugger Germadnik: Grofje Celjski med zgodovino in mitom. Celje: Zgodovinsko društvo Celje, 2013, 176 strani.

Grofje Celjski so najbolj zanimiva plemiška dinastija poznega srednjega veka na slovenskih tleh. Njihov nagel vzpon, povezave daleč izven tega prostora, predvsem pa njihove družinske tragedije in kruti konec so stoletja burili človeško domišljijo. Na eni strani zgodovinska dejstva, dostikrat zabrisana s strani zmagovalcev, na drugi strani pojavljanje mitskih predstav, ki so se spletale okrog najbolj znanih protagonistov, vse to je kar klicalo k pojasnitvi in postavitvi stvari na pravo mesto. Tega se je lotila avtorica knjige *Grofje Celjski med zgodovino in mitom* in lepo ter razumljivo pojasnila, z nizanjem pisnih del zgodovinarjev, literature in političnih teženj skozi stoletja, kako so te mitske predstave nastale in se razvijale. Kakor so bili zgodovinarji del svojega časa in so zgodovino podrejali večinoma poveljevanju zmagovalcev, tako so bili pisatelji in pesniki, ki so

sicer črpali iz zgodovine, pretežno podrejeni literarnim smerem svoje dobe in so tudi zgodovino prirejali za svoje potrebe. V dobi romantike v 19. stoletju so mitske predstave o Celjskih grofih dosegle svoj vrhunec, saj se tem mogočnikom zgodnje renesanse niti sanjalo ni, da bi mogli postati znanilci in pobudniki nacionalne slovenske in celo jugoslovanske zavesti – njihov namen je bil povsem drugačen. V dolgih stoletjih nastali miti se razblinjajo ali pa potrjujejo šele v zadnjih desetletjih in s poglobljenimi preučevanji se na dan prebijajo zgodovinska dejstva, kar je tudi posledica spremenjenega pogleda na plemstvo.

Avtorica je knjigo razdelila na sedem zaokroženih sklopov poglavij. Za ponovitev in dopolnitev znanja pozornega bralca je pod naslovom *Na kratko o grofih Celjskih (ok. 1130–1456)* najprej opisan vzpon te plemiške rodovine, od obdobja okrog leta 1130, ko so si gospodje Žovneški postavili družinski grad Žovnek, preko njihovega povišanja v grofovski stan v letu 1341 pa vse do zatona rodbine v letu 1456. Poseben poudarek je posvečen glavnim članom rodbine, Frideriku I., Hermanu II. in Ulriku II., ki so storili največ za slavo svojega rodu. Posebej je omenjena tudi Barbara, hči Hermana II., ki je bila ogrska, češka in nemška kraljica, poleg tega pa ena najbolj izobraženih žensk svojega časa. Miti, ustvarjeni okrog njene podobe, so bili izrazito negativni in šele sodobna zgodovina je pričela objektivneje obravnavati njeno življenje.

Naslednji sklop z naslovom *Obdajajo nas miti*

predstavlja razmišljanje kulturologa Mitje Velikonje ter zgodovinarjev Petra Vodopivca, Hagen Schulza in Petra Štiha o prisotnosti mitov v preteklosti in sodobnosti ter njihovem vplivu na možnost izkrivljanja mnogih, sicer zgodovinsko resničnih dogodkov. Mit ni domišljajska, ampak angažirana zgodba, ki navaja k politični akciji, povezuje, razlaga in sporoča, skratka zasleduje nek praktičen cilj. Ob oblikovanju narodne zavesti konec 18. in v začetku 19. stoletja, ko se je pogled usmeril v raziskovanje in priktrojevanje lastne preteklosti, je obveljala zgodovina, ki je bila prepletena s številnimi miti in postala neločljiv del narodne identitete.

Tudi slovenski narod se je, podobno kot drugi narodi v Habsburški monarhiji, oblikoval v 19. stoletju. Razvil se je najprej kot jezikovno, kulturno in nazadnje kot politično gibanje. Že protestanti so Slovence obravnavali kot posebno skupnost, A. T. Linhart je že govoril o »slovanskem narodu«, ki ga opredeljuje tudi posebna zgodovina od kralja Sama in Karantanije naprej, Davorin Trstenjak pa je Slovence obravnaval kot avtohton narod. V tem obdobju so nastali miti o prvotni svobodni državi Slovencev, Karantaniji, nato o ljudstvu podložnikov in o boju za nacionalno osvoboditev. Zelo ustrezen razmeram ob iskanju slavne preteklosti je bil mit o Celjskih grofih kot slovenski oziroma slovanski plemiški rodbini, ki da je hotela povezati južne Slovence v enotno državo.

Kdo so bili akterji tega mita, se nam prične jasni v naslednjem sklopu *Družinski portret od Kronike grofov Celjskih do Valvasorja*. Od nasilne smrti Ulrika II. leta 1456 pa vse do pojava »romantičnega zgodovinopisja« na prelomu 18. in 19. stoletja je spomin na Celjske živel v pripovednih virih in kronikah. Glavna vira sta bila po eni strani *Kronika grofov Celjskih iz 15. stoletja*, ki je nastala v Celju in je precej pozitiven prikaz rodbine, ter zapisi tedanjih humanistov (Enej Silvij Piccolomini in madžarski humanisti), ki so bili izrazito negativno nastrojeni, prvi kot predstavnik zmagovalcev – Habsburžanov, drugi kot predstavniki dežele, ki si jo je Ulrik II. nameraval podrediti.

Janez Vajkard Valvasor je v *Slavi vojvodine Kranjske* omenil Celjske, saj so imeli velika posestva in funkcije deželnega glavarja tudi na Kranjskem. Njegovo nedeljeno simpatijo sta uživala le madžarska dinastija Hunyadijev, sovražnikov Celjskih, in Veronika Deseniška kot osrednji mit tega obdobja, sama rodbina Celjskih, še posebej Ulrik II., pa je opisana skrajno negativno.

Propad Celjskih je mimogrede prikazal tudi Primož Trubar kot moralni nauk, da mora gospoda živeti spodobno, drugače jo doleti božja kazen.

Lobanje, ki so spregovorile, je obširen sklop poglavij, v katerem je prikazan razmah pisanja o Celjskih v nemški in slovenski literaturi ter slovenskem zgodovinopisju v dobi romantike od konca 18. stoletja pa skozi različna obdobja vse do prve svetovne vojne. Za dobo romantike, za katero je značilno vračanje v

srednji vek in iskanje podlag za po možnosti slavno deželno zgodovino, je bilo širjenje mita o Celjskih grofih kot nalašč. Celjski grofje so postali navdih za štajerske romantične pisce v nemškem jeziku (Johann N. von Kalchberg, Joseph Pfanner, Anton Zupančič, Gabriel Seidl, Anton Schlossar), ki so jih v dramah, pesmih in drugih spisih prikazovali pozitivno. Nastajala je tudi literatura v slovenskem jeziku (Janez Arlič, Josipina Urbančič Turnograjska, Ferdo Kočevar, Jožef Iskrač Frankolski), vendar je zanimivo, da so Celjski, razen Veronike, prikazani zelo negativno kot izkoriščevalci in povzpelniki. Tudi zgodovinarji so omenjali Celjske grofe in do leta 1845 pisali v nemščini, dokler ni v tem letu Anton Kreml napisal prvo zgodovino v slovenščini. Ignac Orožen je leta 1854 napisal *Celjsko kroniko*. Obe deli sta o Celjskih pisali negativno, leta 1866 pa je prva slovenska zgodovina Janeza Trdine vnesla mit o Celjskih kot Slovincih in potencialnih utemeljiteljih države Južnih Slovanov. Vse 19. stoletje se je popularnost Celjskih večala. Razni avtorji, med njimi tudi gimnazijski profesorji (Franz Kroner itd.), so se razpisali o rodbini, o njenih osvajanjih in družinskih tragedijah ter širili mite o Celjskih kot nemških izkoriščevalcih, o ideji jugoslovanstva, pa tudi o njihovih negativnih osebnostnih lastnostih. Pod vtisom slovenskega narodnega gibanja in programa Zedinjene Slovenije je bila proglasitev Celjskih za Slovence nadvse primeren (Fran Šuklje, Anton Kaspret, Simon Rutar itd.).

V 19. stoletju so pričeli iskati tudi materialne ostanke spomina na Celjske. Našli so njihove lobanje, iskali so (zaman) grob Veronike Deseniške, predmet zanimanja je postala tudi razvalina Starega gradu, ki so jo pričeli obnavljati v letu 1884, ko je prišla pod upravo celjskega muzejskega društva. V letu 1886 je izšla drama Josipa Jurčiča *Veronika Deseniška* z mitom o združitvi Južnih Slovanov, Fran Detela pa je napisal roman o Ulriku II. Največ navdušenja je leta 1890 požela opera *Teharski plemiči* Antona Funtka in Benjamina Ipavca. Klasični filolog Karel Verstovšek je s svojim govorom o jugoslovanski usmerjenosti Celjskih v letu 1905 vplival na vrsto slovenskih zgodovinarjev (Josip Gruden, Emilijan Lilek, Fran Kovačič, Janko Orožen itd.) in literatov (Anton Aškerc).

Celjski mit med obema vojnama, ki je vsebina naslednjega sklopa, prikazuje, da se je mit o Celjskih vzdrževal tako na zgodovinskem, političnem kot na literarnem in likovnem področju. Celjski mit je občasno ustrezal političnim elitam in strankam za njihove cilje, nadalje pa se je širil mit o njihovi razbrzdanosti, ambicioznosti, pohlepu in brezkompromisnosti in o nedolžni žrtvi – Veroniki (Milica Štrekljeva). V tem času je nastal mit, da je zgodovina slovenskega naroda zgodovina kmeta. Jugoslovansko oziroma slovensko usmerjenost Celjskih sta kritizirala Anton Melik (1919) in Milko Kos (1937) in razbijala mit o širitvi proti jugu iz nacionalnih ozirov ter ugotovila, da jih je pri tem vodil le interes v večanju moči lastnega rodu.

Zelo zanimivo opiše avtorica peripetije okrog nastanka slovenskega grba, ki je bil v letu 1921 ob sprejetju ustave priznan kot del grba Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev: sestavljale so ga tri zlate šesterokotne zvezde na modri podlagi, spodaj se je, verjetno po pomoti (Božo Otorepec), znašel bel polmesec.

V tem obdobju so na pobudo Frana Kovačiča, ki je leta 1922 objavil prispevek o reliefnih portretih Celjskih, zbranih pod Marijinim plaščem na Ptujski gori, nastale najbolj znane drame o tej rodbini: *Veronika Deseniška* Otona Zupančiča v letu 1924, *Herman Celjski* Antona Novačana v letu 1928 in *Celjski grofje* Bratka Krefta v letu 1932 ter eden najbolj popularnih zgodovinskih romanov *Danes grofje Celjski in nikdar več* Anne Wambrechtsamer, napisan v nemščini v letu 1933. Zadnji dve deli sta ostali popularni še v najnovejšem času.

Tudi o portretirancih na Ptujski gori je bilo veliko razprave, od pionirja slovenske umetnostne zgodovine Avgušтина Stegenška, njegovega kolega Frana Kovačiča pa vse do Franceta Steleta in Emilijana Cevca, kar je pojasnjeno v posebnem poglavju. Tematiko Celjskih grofov so upodabljali tudi slikarji kot Avgust F. Seebacher, Ivan Vavpotič, Fran Tratnik in drugi. Zanimiv je tudi prikaz mednarodnega spora med Slovenci in Hrvati, ki ga je nehote zakrivila Veronika Deseniška, kajti razvnela se je prava mala vojna o tem, kakšnega rodu je pravzaprav bila ta velika ljubezen Friderika II.

Po II. svetovni vojni so se znašli »*Grofje Celjski v državi kmetov in delavcev*«. Prevladalo je mnenje, da je tujerodno plemstvo stoletja izkoriščalo slovenskega kmeta, zato je bilo razglašeno za škodljiv element. V smislu zgodovinskega materializma je ustvarjalo slovensko zgodovino (Bogo Grafenauer) in razumljivo zapisov o plemstvu praktično ni bilo, izjema so bili le Celjski grofje. V tem času je izstopala razprava Franja Baša o *Celjskih grofih in njihovi dobi v primerjavi s tedanjo Evropo* (1951). Janko Orožen se je lotil preučevanja regestov v Dunajskem državnem arhivu in leta 1971 napisal doslej najbolj obširno delo o Celjskih. Zanimivi so pogledi Vlada Habjana na koncept zgodovino-pisja, Bruno Hartman je leta 1977 prvi pokazal obseg prisotnosti Celjskih v slovenski dramatik, posebej Veronike Deseniške kot najbolj priljubljenega dramskega motiva, Primož Simoniti pa je v letu 1979 predstavil celjski Knežji dvor kot edini dvor na našem ozemlju, ki ga je preveval duh humanizma.

Okrogla miza o Celjskih grofih v slovenskem in srednjeevropskem prostoru, organizirana v Celju v letu 1982, je prinesla premik v odnosu do plemstva in ga postavila na mesto, ki mu pripada v narodovi politični zgodovini. Nastala je pobuda mnogim zgodovinarjem, da se lotijo priprave analize, ki bi obravnavala vsa področja dejavnosti Celjskih in obdobja, v katerem so živeli.

Spremenjen odnos do zgodovine se je odrazil tudi v večjem zanimanju za Stari grad, ki je bil vsestransko obnovljen, in za še bolj pomembni Knežji dvor, katerega obnove je pokazala, kako veličasten je bil nekoč.

Grofe Celjski v samostojni državi Slovencev – Republiki Sloveniji. Duhovito je opisana pot celjskih zvezd v grb novorojene Republike Slovenije v letu 1991. V samostojni Sloveniji se je okrepil interes za preučevanje toliko let zamolčanega dela prebivalcev našega ozemlja in obveljala je ugotovitev Petra Štiha in Vaska Simonitija, da slovenske zgodovine ni mogoče zreducirati na zgodovino enega naroda, ki je kot etnična, narodna in nacionalna skupnost pričel nastajati šele ob koncu srednjega veka. Plemstvo se tudi ne more obravnavati, kot da so bili tujci, saj so tu dolga stoletja živeli in odločali ter druge domovine niso imeli, slovenska zgodovina pa nikakor ni samo zgodovina slovenskega kmeta. Zanimivo so povzeti tudi pogledi Vlada Habjana o celjski »državotvornosti« in Janka Kosa o tem, da so za zaokroževanje slovenskega ozemlja pravzaprav poskrbeli šele Habsburžani. Sergij Vilfan je označil rangiranje Celjskih glede na rod ali narodno zavest kot nesmisel, saj so bile vse velike plemiške rodbine mednarodne.

Avtorica se na koncu dotakne tudi poskusov izkoriščanja Celjskih kot predmet sodobnih promocijskih teženj, obnovitve dram na Starem gradu, spomina nanje na literarnem področju (Veronikina nagrada itd.) in obnovitve cerkvenih obredov v njihovem spomin.

Skratka, pričujoča knjiga je zelo zanimiva in na konkretnem primeru iz naše zgodovine strnjeno, z navedbo vseh dostopnih virov, prikazuje, kako v času nastali miti izkrivljajo zgodovinska dejstva, sčasoma pa naj bi le prevladala resnica. V primeru Celjskih grofov je mit nadomestilo spoznanje, da slovenski narod niti jugoslovanska državnost v njihovem času še nista obstajala in so, kot druge rodbine tistega časa, zasledovali le lastne visokoleteče cilje. Poleg mita o Celjskih sta danes presežena tudi mit o Karantaniji in hlapčevski mit. Kaj pa porečemo na to, da se kljub postavitvi stvari na pravo mesto v slovenskem grbu zapeljivo svetijo tri zlate zvezde?

Lidija Slana

Zbornik občine Lukovica II (gl. ur. Stanko Pelc). Ljubljana: Viharnik, 2014, 327 strani.

Veliko slovenskih krajev je ob okroglih obletnicah izdalo zbornike, v katerih so se avtorji ukvarjali s krajevno zgodovino in sedanostjo. Med njimi je bila tudi občina Lukovica, katere prvi zbornik je izšel

leta 2004 ob 700. obletnici prve omembe Šentvida in Lukovice. Sedaj, deset let po prvem zborniku, pa je občina Lukovica v sodelovanju z založbo Viharnik izdala drugi zbornik, ki ga je uredil Stanko Pelc. Prispevki so interdisciplinarni in mnogi izmed njih so posvečeni zgodovinskim ali z zgodovino povezanim tematikam.

Tako se prvi prispevek (avtor je Iztok Petrič) posveča družbeni in gospodarski podobi območja občine Lukovica na podlagi prvega popisa prebivalstva, ki ga je zaukazala Marija Terezija. Prispevek posebej odlikuje prevod popisa prebivalstva, ki ga je 7. julija 1754 pripravil dobski župnik Janez Tobija Bačnik (Joannes Tobias Watschnig). Popis ločuje kmete, kajžarje in gostače brez navedbe velikosti posestva. Posebej so označene zgolj osebe, ki so opravljale cerkveno funkcijo, kot so duhovniki, ključarji in mežnarji. Avtor po prevodu predstavi še krajšo analizo, v kateri zaključuje, da je bila družba izrazito agrarna, zemlja pa razdeljena med več tako cerkvenih kot posvetnih gospostev, pri čemer je bil njihov delež skorajda enak, saj je bilo 21 gospostev cerkvenih, 22 pa posvetnih. Avtor opozori tudi na pomanjkljivosti popisa, saj ne omenja ostalih dejavnosti, kot je bilo npr. furmanstvo, kar preprečuje podrobnejšo analizo. Kljub temu pa bo prispevek uporaben za novejša raziskava, posebej za rodoslovne, kar pove tudi avtor sam.

Po prispevku Stanka Pelca o prebivalstvu občine Lukovica ob koncu prvega desetletja 21. stoletja ter Jožice Škofic o vzhodnogorenjskem govoru Krašnje ponovno sledi bolj zgodovinsko obarvan prispevek, in sicer zapis Milana Sagadina z naslovom Pregled arheoloških raziskav v občini Lukovica. Dejstvo, da so Trojane kot prometno pomemben kraj del občine Lukovica, prispeva k številu arheoloških najdb. Prve omembe arheoloških najdb na območju Lukovice segajo že v 16. stoletje. Že v rokopisni zbirki Avguština Tyfferna so omenjeni rimski napisi s tega območja, arheološke vire pa je uporabljal tudi Janez Ludvik Schönleben v svoji knjigi *Antična in sodobna Kranj-*